

MUHAMMAD ALI IJODINING ADABIYOTSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI

Umarova Surayyo Shuxrat qizi,

Samarqand davlat pedagogika institute o'zbek tili va adabiyoti fakulteti

2-bosqich magistranti,

umarovasurayyo0704@gamil.com

Annotatsiya. Ushbu mavzuda o'zbek mumtoz adabiyotining buyuk namoyandasi Muhammad Alining ijodi va uning adabiyotshunoslikda o'rganilish tarixi tahlil qilinadi. Maqolada shoirning hayoti, badiiy merosi, asarlarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari va o'zbek adabiy tanqidchiligida tutgan o'rni yoritiladi. Muhammad Alining she'riy mahorati, tasavvuf falsafasi bilan uyg'unlashgan lirikasi, hamda uning zamonaviy tadqiqotlardagi talqini ko'rib chiqiladi. Adabiyotshunoslar tomonidan amalga oshirilgan ilmiy izlanishlar, monografiyalar va maqolalar tahlil etiladi va shoirning o'zbek adabiyoti tarixidagi ahamiyati yanada to'liqroq namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: Muhammad Ali, o'zbek adabiyoti, adabiyotshunoslik, mumtoz she'riyat, tasavvuf, lirika, badiiy tahlil, ilmiy tadqiqot, g'azal, masnaviy.

Annotation. This topic analyzes the work of Muhammad Ali, a great representative of Uzbek classical literature, and the history of his study in literary criticism. The article highlights the poet's life, artistic heritage, ideological and artistic features of his works, and his place in Uzbek literary criticism. Muhammad Ali's poetic skill, lyrics combined with the philosophy of Sufism, and his interpretation in modern studies are considered. Scientific research, monographs, and articles conducted by literary critics are analyzed, and the poet's significance in the history of Uzbek literature is more fully revealed.

Keywords: Muhammad Ali, Uzbek literature, literary criticism, classical poetry, Sufism, lyrics, artistic analysis, scientific research, ghazal, masnavi.

Аннотация. В данной статье анализируется творчество Мухаммеда Али, великого представителя узбекской классической литературы, и история его изучения в литературной критике. Охватываются жизнь поэта, его художественное наследие, идеологические и художественные особенности его произведений, а также его место в узбекской литературной критике. Рассматриваются поэтическое мастерство Мухаммеда Али, лирика, сочетающаяся с философией суфизма, и его интерпретация в современных исследованиях. Анализируются научные исследования, монографии и статьи литературных критиков, более полно раскрывается значение поэта в истории узбекской литературы.

Ключевые слова: Мухаммед Али, узбекская литература, литературная критика, классическая поэзия, суфизм, лирика, художественный анализ, научные исследования, газель, маснави.

Kirish. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi boy va rang-barang ijodkorlar galaktikasini o'z ichiga oladi. Shular qatorida Muhammad Ali alohida o'rin tutadi. Uning ijodi o'zbek she'riyatining yuksak namunalaridan biri sifatida avlodan-avlodga meros bo'lib kelmoqda. Shoirning lirik merosi nafaqat badiiy qimmat, balki tarixiy-madaniy ahamiyati jihatidan ham o'ziga xos xazina hisoblanadi.

Adabiyotshunosligimizda Muhammad Ali ijodini o'rganishga bo'lgan qiziqish hech qachon so'nmagan. XIX asrdan boshlab to bugungi kunga qadar olib borilgan tadqiqotlar shoirning badiiy olamini yanada chuqurroq anglashga, uning asarlarini ilmiy jihatdan talqin etishga xizmat qildi. Biroq ushbu tadqiqotlarning to'liq tahlili va umumlashtirish masalasi hali-hanuz dolzarbligi bilan ajralib turadi.

Muhammad Ali ijodini adabiyotshunoslikda o'rganilish tarixi, metodologiyasi va asosiy yo'nalishlari bo'yicha keng qamrovli tahlil o'tkazishdan iborat. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda mumtoz adabiyotimizni qayta anglash va zamonaviy adabiyotshunoslik talablari asosida tahlil etish zaruriyati tobora ortib bormoqda.

Muhammad Ali hayoti va ijodi haqida umumiy ma'lumot. Muhammad Ali - o'zbek mumtoz adabiyotining ko'zga ko'ringan vakili bo'lib, uning hayot yo'li va ijodiy faoliyati o'zbek madaniyati tarixining ajralmas qismini tashkil etadi. Shoir o'z asarlarida lirik his-tuyg'ularni falsafiy chuqurlik bilan uyg'unlashtira olgan. Uning she'rlarida insoniy muhabbat, tabiat go'zalligi, hayot mazmuni va ma'naviy kamolot mavzulari ustuvorlik qiladi.

Shoirning ijodiy merosi g'azal, ruboiy, masnaviy va qasida kabi mumtoz janrlarni qamrab oladi. Har bir janrda u o'ziga xos uslub va ifoda vositalaridan mohirona foydalangan. Ayniqsa, g'azallarida Sharq she'riyatining an'anaviy obrazlari va ramzlari yangicha talqin kasb etgan. Muhammad Ali she'riyati tasavvuf falsafasining ta'sirini chuqur his ettiradi - inson va Ilohiy zot munosabatlari, ruhning ozodligi va sevgining transsendental tabiati uning lirikasining asosiy g'oyaviy o'qini belgilaydi.

Adabiyotshunoslikda o'rganilish tarixi. Muhammad Ali ijodini o'rganish tarixi bir necha bosqichga bo'linadi. Birinchi bosqich - XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asrning boshlarini qamrab oladi. Bu davrda shoir ijodiga oid dastlabki ilmiy fikrlar bildirildi, asarlari to'plab nashr etildi. O'sha davr adabiyotshunoslarining xizmatlari tufayli shoir merosi keng kitobxonlar ommasiga yetib bordi.

Ikkinchi bosqich - sovet davri adabiyotshunosligini o'z ichiga oladi. Bu davrda Muhammad Ali ijodi marksistik-lenincha metodologiya nuqtai nazaridan talqin etildi. Ba'zi tadqiqotchilar shoirning asarlarida ijtimoiy-tanqidiy yo'nalishni alohida ta'kidlashga harakat qildilar. Shunga qaramay, bu davr ham Muhammad Ali merosini ilmiy jihatdan o'rganishda muhim hissa qo'shdi: bir qator monografiyalar, dissertatsiyalar va maqolalar yozildi.

Uchinchi bosqich - mustaqillik davri adabiyotshunosligini qamrab oladi. Bu bosqichda milliy adabiy merosimizni ob'ektiv va xolis o'rganishga yangicha sharoitlar yaratildi. Tasavvuf adabiyoti va mumtoz she'riyat an'alarini o'rganish imkoniyatlari kengaydi. Muhammad Ali ijodiga bag'ishlangan yangi tadqiqotlar paydo bo'ldi, uning asarlarining yangi nashr va tarjimalari amalga oshirildi.

Tadqiqot yo'nalishlari va metodologiya. Muhammad Ali ijodini adabiyotshunoslikda o'rganishda bir necha asosiy yo'nalishlar shakllangan. Birinchi yo'nalish - tekstologik tadqiqotlar. Bu sohadagi ishlar shoir asarlarini to'plash, tasniflash, qo'lyozmalarni o'rganish va ilmiy-tanqidiy matnlarini tuzishni o'z ichiga oladi. Ushbu yo'nalishda bir qator olimlar samarali ish olib borgan va shoir asarlarining mukammal nashrlarini tayyorlashga muvaffaq bo'lgan.

Ikkinchi yoʻnalish — gʻoyaviy-badiiy tahlil. Bu yoʻnalishda tadqiqotchilar shoirning sheʼrlarida ifodalangan gʻoyalar tizimi, badiiy obrazlar va tasviriy vositalarni keng qamrovli oʻrgandilar. Lirik janr imkoniyatlaridan Muhammad Alining foydalanish usullari, kompozitsion qurilma va uslubiy xususiyatlar maxsus tadqiqot ob'ektiga aylandi.

Uchinchi yoʻnalish — qiyosiy-tipologik tadqiqotlar. Bu yoʻnalishda Muhammad Ali ijodi boshqa Sharq shoirlari — Navoiy, Hofiz, Rumi, Jomiy kabilar merosi bilan qiyosiy oʻrganildi. Bunday yondashuv shoirning umumsharq adabiy jarayonidagi oʻrni va oʻziga xos xususiyatlarini yanada aniqroq belgilashga yordam berdi.

Zamonaviy tadqiqotlardagi yangi yondashuvlar. Hozirgi zamon adabiyotshunosligida Muhammad Ali ijodini oʻrganishda yangi metodologik yondashuvlar qoʻllanilmoqda. Germenevtika, strukturalizm va poststrukturalizm metodlari asosida olib borilgan tadqiqotlar shoirning sheʼrlarini yangicha talqin etish imkonini bermoqda. Matn lingvistikasi va semiotika usullari ham keng qoʻllanilmoqda.

Zamonaviy tadqiqotlarda Muhammad Ali sheʼriyatining ruhiy-psixologik qatlami ham alohida oʻrganila boshlandi. Shoir asarlarida aks etgan inson ruhiyatining murakkab jarayonlari, his-tuygʻularning ifodasi va shoir psixologizmining xususiyatlari yangi jihatdan talqin etilmoqda. Bundan tashqari, gender tadqiqotlari nuqtai nazaridan ham shoir lirikasini oʻrganishga qiziqish ortib bormoqda.

Xulosa. Muhammad Ali ijodining adabiyotshunoslikda oʻrganilish tarixi boy va serqirra boʻlib, u bir necha davr va yoʻnalishlarni qamrab oladi. Oʻtkazilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

Shoir merosi XIX asrdan buyon muntazam ravishda oʻrganib kelinmoqda va har bir tarixiy davr ushbu ijodga oʻziga xos talqin va metodologik yondashuv bilan murojaat etgan. Mustaqillik davri adabiyotshunosligida Muhammad Ali ijodini ob'ektiv va xolis oʻrganish uchun yangi sharoitlar vujudga keldi hamda yangi ilmiy natijalar qoʻlga kiritildi.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda yangi metodologik yondashuvlarning qoʻllanilishi shoir asarlarining yangi qatlamlarini ochib berishga xizmat qilmoqda.

Muhammad Ali ijodi oʻzbek adabiy jarayonining muhim bir boʻlagini tashkil etib, uning chuqur va har tomonlama oʻrganilishi milliy adabiyotshunosligimizning eng dolzarb vazifalaridan biri boʻlib qolmoqda.

Shunday qilib, Muhammad Ali ijodi oʻzbek adabiyotshunosligida muhim tadqiqot ob'ekti sifatida oʻz ahamiyatini saqlab kelmoqda. Kelajakda ushbu mavzuda yangi, keng qamrovli va mukammal tadqiqotlar olib borish zaruriyati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Alisher Navoiy. Muhokamatul-lugʻatayn. Toshkent: Fan, 1956. 210 b.
2. Bertels Ye.E. Navoi i Dzhami. Moskva: Nauka, 1965. 498 s.
3. Fitrat. Oʻzbek adabiyoti namunalari. Toshkent: Oʻzbekiston, 1928. 320 b.
4. Hamidov Oʻ. Muhammad Ali sheʼriyatining badiiy xususiyatlari. Toshkent: Fan, 1998. 180 b.
5. Hayitmetov A. Oʻzbek klassik lirikasining janr va uslub xususiyatlari. Toshkent: Fan, 1977. 240 b.
6. Isoqov Y. Mumtoz sheʼriyatimiz tarixi. Toshkent: Oʻqituvchi, 2005. 312 b.

7. Jo'rayev M. O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'zbekiston, 2010. 440 b.
8. Karimov N. O'zbek adabiyotshunosligining rivojlanish tendensiyalari. Toshkent: Fan, 2015. 360 b.
9. Mamatov A. Tasavvuf adabiyoti va uning poetik xususiyatlari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2003. 280 b.
10. Mirzayev T. O'zbek folklori va mumtoz adabiyot munosabatlari. Toshkent: Fan, 1990. 195 b.
11. Normatov U. Adabiy tanqid va mahorat. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2001. 220 b.
12. Qosimov B. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti. Toshkent: Ma'naviyat, 2002. 380 b.
13. Rustamov A. Navoiy she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. Toshkent: Fan, 1973. 260 b.
14. Sulaymonov A. Sharq mumtoz adabiyotida g'azal janri. Toshkent: Akademiya, 2008. 300 b.
15. Yo'ldoshev Q. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili. Toshkent: Fan, 2007. 250 b.

